

Περίληψη - Summary

Τσιμπουκάκη Μαρία: «Η παλαιοανακτορική περίοδος στην ακραία Ανατολική Κρήτη: ο χαρακτήρας, ο ρόλος και η εξέλιξη της λιμενικής εγκατάστασης στην Κάτω Ζάκρο»

Στόχος της παρούσας ερευνητικής εργασίας αποτελεί η κατανόηση της παλαιοανακτορικής περιόδου στην ακραία Ανατολική Κρήτη μέσα από τη μελέτη κεραμικού υλικού που ήρθε στο φως σε διάφορες αποθέσεις κάτω από τον νεοανακτορικό οικισμό και το ανάκτορο στην Κ. Ζάκρο. Καθώς τα παλαιοανακτορικά κατάλοιπα από την παραπάνω θέση είναι πολλά, επιλέχθηκε ένας αριθμός αποθέσεων που θεωρείται ότι προσφέρουν ικανοποιητική εικόνα για την περίοδο, η οποία στην τοπική ακολουθία αντιστοιχεί με τη φάση Ζάκρος III και φαίνεται πως διαιρείται σε δύο βαθμίδες.

Στην πρώιμη βαθμίδα (MM IB- MMIIA) ανήκουν τρεις υπόγειοι αποθέτες από την περιοχή του «Κτηρίου Αποθετών Κεραμικής», οι οποίοι σχετιζόνταν πιθανότατα με την τέλεση μίας ή περισσότερων συμποτικών εορτών, όπως διαφαίνεται από την έντονη παρουσία αγγείων πόσης, και πιο συγκεκριμένα tumblers. Στην ίδια περίοδο χρονολογείται το υλικό από τα δωμάτια Αα και Αβ στο «Σπίτι της Ράμπας». Τα σχήματα που απαντώνται στο σύνολο από το πρώτο δωμάτιο, ο τρόπος εύρεσής τους και η κατάσταση διατήρησής τους υποδεικνύουν μία ακόμη σκόπιμη απόθεση που σχετίζεται πιθανότατα με κάποια τελετουργία. Ανάλογη κεραμική έχει βρεθεί σε διάφορες θέσεις στην ευρύτερη περιοχή της Ζάκρου, όπως για παράδειγμα στο Καλυβομούρι, στις Πεζούλες και στο Μαύρο Αυλάκι.

Χαρακτηριστικά σχήματα της πρώιμης βαθμίδας αποτελούν τα tumblers, τα άωτα κωνικά κύπελλα με τοιχώματα που διανοίγονται χρονοειδώς προς το στόμιο, τα κυλινδρικά κυάθια, γωνιώδεις κύαθοι, οι φιάλες, οι ραμφόστομες και οι ευρύστομες πρόχοι και τα μικρά γεφυρόστομα προχοΐδια, τα γεφυρόστομα καδοειδή αγγεία, οι λεκανίδες, οι δίσκοι, ενίοτε τριποδικοί, αλλά και οι λύχνοι. Η πλειοψηφία των διακοσμημένων αγγείων ακολουθεί την τεχνολογία «λευκού επί σκοτεινού» με απλά γραμμικά ή φυτικά μοτίβα, ενώ ιδιαίτερα αγαπητή είναι και αυτή της πολυχρωμίας. Απαντώνται επίσης ορισμένα απλοποιημένα δείγματα του «εναλλασσόμενου φυτικού ρυθμού Ανατολικής Κρήτης». Τέλος, αγγεία με οριζόντιες στολιδώσεις, πτυχωτό χείλος και κομβίοσχημα επιθήματα προδίδουν μία προσπάθεια μίμησης μεταλλικών προτύπων.

Η προχωρημένη βαθμίδα της φάσης Ζάκρος III, που αντιστοιχεί πιθανότατα με τη MM IIB της Κεντρικής Κρήτης, αντιπροσωπεύεται από τις αποθέσεις

που ήρθαν στο φως στην περιοχή των Κτηρίων G και H, τη νότια γωνία της αυλής LXIII και πιθανότατα το σύνολο από την περιοχή ΝΔ του δωματίου Η του «Κτηρίου Αποθετών Κεραμικής». Με εξαίρεση το τελευταίο, τα υπόλοιπα σύνολα αποτελούν στην πλειοψηφία τους στρώματα δαπέδου και αντανακλούν μία καταστροφή που έπληξε τον οικισμό στη φάση αυτή. Ανάλογη κεραμική είναι γνωστή από το σπήλαιο στο Μαύρο Αυλάκι, τους τάφους στις Πεζούλες, την Οικία A Hogarth, το «Κτήριο του Ανατολικού Τομέα» και πιθανότατα στο Καλυβομούρι. Η κεραμική της περιόδου χαρακτηρίζεται από την έντονη παρουσία των τροπιδωτών κυάθων σε συνδυασμό με τον περιορισμό των tumblers. Τα κύπελλα με χοανοειδώς διανοιγόμενα τοιχώματα συνεχίζουν να κατασκευάζονται, διακοσμούνται όμως με διαφορετικό τρόπο. Στα σχήματα που εντοπίζονται, συγκαταλέγονται επίσης τα μόνωτα κωνικά κύπελλα, οι λοπάδες, ο κάνθαρος, οι πρόχοι, ενίοτε γεφυρόστομες, και οι σκύφοι. Αγγεία με πτυχωτό χείλος, όπως και άλλα με οριζόντιες στολιδώσεις εξακολουθούν να κατασκευάζονται, με ορισμένες διαφοροποιήσεις. Κυρίαρχη είναι για άλλη μια φορά η τεχνοτροπία «λευκού επί σκοτεινού», ενώ σπάνια είναι τα δείγματα που σώζουν πολύχρωμη διακόσμηση. Χαρακτηριστικά διακοσμητικά θέματα αποτελούν οι λευκές κηλίδες, οι σχετικά πλατιές λευκές ταινίες, οι λευκοί δίσκοι με εξηρημένα μοτίβα και τα καμπυλόγραμμα θέματα που πλαισιώνονται από λευκές ταινίες. Τέλος, τα λοπάδια, τα κύπελλα με κάθετα τοιχώματα αλλά και το διακοσμητικό θέμα του χελωνίου φαίνεται πως χαρακτηρίζουν τη MM IIIA. Τα σύνολα που μελετήθηκαν φανερώνουν την ύπαρξη ενός ακμάζοντος εργαστηρίου στην περιοχή, η παραγωγή του οποίου χαρακτηρίζεται από μία σχετική τυποποίηση και συντηρητισμό. Η χρήση του τροχού έγινε φανερή και στις δύο βαθμίδες, σε συνδυασμό συνήθως με άλλες μεθόδους. Ο οικισμός στη Ζάκρο φαίνεται πως καταλάμβανε σημαντική έκταση ήδη από τους παλαιοανακτορικούς χρόνους. Η ανάπτυξη του βασίζεται σαφώς στη θέση του, αν και σημαντικές ενδείξεις εμπορικής δραστηριότητας είναι με τα παρόντα δεδομένα περιορισμένες. Δεν είναι σαφές ωστόσο, αν υπήρχε ήδη από την περίοδο αυτή ένα ανακτορικό κτήριο. Τμήματα δαπέδων που αποκαλύφθηκαν κάτω από την κεντρική αυλή του μεταγενέστερου ανακτόρου αποτελούν κατάλοιπα μιας παλαιότερης αυλής και προδίδουν σαφώς την ύπαρξη κοινοτικής οργάνωσης. Παράλληλα, είναι πιθανό ο υπαίθριος αυτός χώρος να σχετίζεται με τα κατάλοιπα συμποτικών εορτών που έχουν έρθει στο φως στον οικισμό, θυμίζοντας αντίστοιχους χώρους από την Κνωσό, τη Φαιστό και τα Μάλια. Στην ευρύτερη περιοχή της Ζάκρου απουσιάζουν ενδείξεις έντονου

κοινωνικού ανταγωνισμού, όπως έχει υποστηριχτεί για άλλες θέσεις της Ανατολικής Κρήτης (Πετράς). Στα κατάλοιπα των συμποτικών εορτών διαφαίνεται περισσότερο μία προσπάθεια συγκεκριμένων ατόμων να διαφοροποιηθούν, παρά μεγαλύτερων ομάδων. Επιπλέον, πτυχές του υλικού πολιτισμού, όπως η κεραμική και οι ταφικές πρακτικές φαίνεται να υποστηρίζουν την ένταξη της Ζάκρου και του Παλαικάστρου στην ίδια, πιθανότατα ιεραρχικά οργανωμένη πολιτική ενότητα. Στο τέλος της τοπικής φάσης Ζάκρος III, που αντιστοιχεί με τη MM IIB της Κεντρικής Κρήτης, ο οικισμός φαίνεται ότι πλήττεται από μία καταστροφή, ανάλογη με αυτές που έχουν ανιχνευθεί σε διάφορες άλλες θέσεις της Ανατολικής Κρήτης. Η ανάπτυξη που εντοπίστηκε στη φάση Ζάκρος III συνεχίστηκε με ακόμα μεγαλύτερη ένταση στις περιόδους που ακολούθησαν.

Tsiboukaki Maria: «Old palatial period in far Eastern Crete: character, role and evolution of the harbourside settlement in Kato Zakros»

The main purpose of this dissertation is the understanding of the Protopalatial period in far Eastern Crete through the study of ceramic finds that came to light in various deposits under the Neopalatial settlement and the Kato Zakros' Palace. Due to the abundance of Protopalatial remains at the aforementioned site, some representative deposits were selected in order to present an indicative depiction of the period, which corresponds to the local "Zakros III" phase and is divided in two stages. Three underground deposits in the "Building of the Pottery Deposits" area are attributed to the early stage (MM IB - MMIIA) and were probably related to feasting events, as drinking vessels (especially tumblers) are very common. Material from the Aa and Ab rooms of "House of the Ramp" is also dated in the same period. The types of vessels uncovered at room Aa, their context, as well as their condition, are indicative of a deliberate deposition, probably related to some ritual. Similar pottery finds have been uncovered in various sites of the greater Zakros area, like Kalyvomouri, Pezoules and Mavro Avlaki.

Common shapes in the early stage of Zakros III period are tall and squat tumblers, bevelled and angular cups, rounded bowls, jugs of various types, bridge- spouted juglets, bridge- spouted jars, basins, trays and lamps. Light on dark decoration, with linear or simple floral motifs, is predominant among the decorated vessels. At the same time, polychrome decoration is also popular, with some samples of a simplified version of the "East Cretan alternating style" present. Finally, the appearance of vases with ribbing or crinkled rim suggests an effort to imitate metal vessels.

The deposits that came to light in the area of Buildings G and H, the south corner of the LXIII court, and probably the group from the area SW of the room H of the "Building of the Pottery Deposits" belong to the advanced stage of the Zakros II phase, which corresponds to the MM IIB phase of Central Crete. Apart from the latter, all other groups mainly reflect habitation levels, indicating a destruction that occurred during this phase. Similar pottery has been uncovered in the cave of Mavro Avlaki, the tombs of Pezoules, the House A Hogarth, the "Building of the East sector" and probably in Kalyvomouri. Pottery of the advanced stage of Zakros III period is characterised by the abundance of carinated cups, while tumblers are almost absent. Squat tumblers are still present, albeit decorated differently. Other shapes include one-handed cups, saucers, a "kantharos", jugs and jars, sometimes bridge-spouted. Vessels with crinkled rim and ribbing are still present, sporting some differences compared to earlier samples. Light on dark decoration remains popular, while polychrome vessels are scarcely found. Typical motifs are white spots, white horizontal lines, white discs with black lozenges and crosses and large dark curvilinear motifs framed by white stripes. Finally, saucers, straight sided cups, as well as ripple decoration seem to be associated with the MM IIIA period. After careful study of the aforementioned groups, it became evident that a thriving pottery workshop operated in the area, the production of which was standardized and rather conservative. Usage of the potter's wheel was apparent in both phases, usually in combination with other methods. The settlement of Zakros had grown significantly in size during the Protopalatial period, primarily due to its geographical position. However, based on existing data, there are no indications of significant commercial activity.

The existence of a palace during this period is still unconfirmed. Fragments of floors uncovered under the central court of the later period's Palace belonged in an older court and clearly indicate some form of social organisation. Also, these could be related to the remains of feasting events that came to light in the settlement, which are reminiscent of similar spaces in Knossos, Faistos and Malia.

Indications of intense social competition are not present in the greater Zakros region, contrary to other sites of Eastern Crete (Petras). The remains of the feasting events are more indicative of an effort of some individuals to differentiate themselves from their peers, rather than an effort of group differentiation. Furthermore, aspects of material culture such as pottery and funeral practices support the inclusion of Zakros and Palaikastro in a single, possibly hierarchical, political entity. At the end of the Zakros III phase (which corresponds to the MM IIB phase of central Crete), it seems that the settlement was hit by a disaster, similar to destructions which occurred in other sites of Eastern Crete. Over the following periods, the settlement witnessed significant growth.